

ความรู้ทั่วไปสำหรับประชาชน

เรื่อง นิ่วระบบปัสสาวะ

รศ.พญ.มณฑิรา ตัณฑนุช

หน่วยศัลยศาสตร์ระบบปัสสาวะ

ภาควิชาศัลยศาสตร์

คณะแพทยศาสตร์

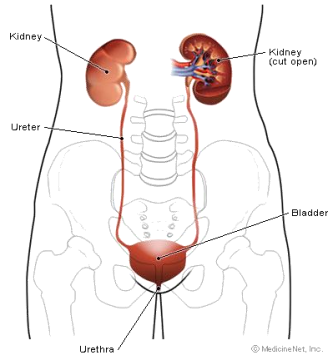
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นิ่วระบบปัสสาวะเป็นโรคที่พบบ่อยในประเทศไทย เกิดได้กับคนทุกวัย โดยพบบ่อยในผู้ที่มีอายุระหว่าง 40-50 ปี ผู้ชายมีโอกาสเกิดนิ่วมากกว่าผู้หญิง 2-3 เท่า โรคนี้ทำให้ผู้ป่วยเกิดความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน และอาจนำมาสู่ภาวะไตวายเรื้อรังได้ นอกจากนี้ ผู้ที่เป็นนิ่วแล้ว มีโอกาสเกิดนิ่วซ้ำร้อยละ 50 ภายในเวลา 5 ปี และร้อยละ 60 ภายในเวลา 7 ปี

การรักษา นิ่วระบบปัสสาวะ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อเอานิ่วออก และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดนิ่วขึ้นมาใหม่ ในปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อทำลายนิ่วโดยหลีกเลี่ยงการผ่าตัด เช่น การส่องกล้อง (endoscopic surgery) และการสลายนิ่ว (ESWL: Extracorporeal Shock Wave Lithotripsy) อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับโรคนี้ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันการเกิดนิ่วซ้ำ ทำให้อุบัติการณ์ของโรคลดลงได้ในอนาคต

ระบบปัสสาวะ ทำงานอย่างไร

ระบบปัสสาวะประกอบด้วยไต 2 ข้าง มีรูปร่างเหมือนเมล็ดถั่ว ขนาดประมาณเท่ากำปั้น วางอยู่บริเวณใต้ชายโครง ค่อนไปด้านหลัง ประกอบด้วยท่อเล็ก ๆ ซึ่งเมื่อนำมาวางต่อกันจะยาวประมาณ 65 กิโลเมตร ทำหน้าที่ขับน้ำ และสารส่วนเกินที่ร่างกายไม่ต้องการออกมาเป็นน้ำปัสสาวะ ซึ่งจะไหลลงสู่กรวยไต ท่อไต และกระเพาะปัสสาวะ ตามลำดับ โดยกระเพาะปัสสาวะวางอยู่ในอุ้งเชิงกราน มีลักษณะคล้ายลูกโป่ง สามารถขยายขนาดตามปริมาณน้ำปัสสาวะ เมื่อปัสสาวะไหลมาตามท่อไตแล้วจะถูกเก็บไว้ที่กระเพาะปัสสาวะจนมีปริมาณมากถึงความจุของกระเพาะปัสสาวะ (ประมาณ 400-500 ซี.ซี.) จึงขับออกทางท่อปัสสาวะ

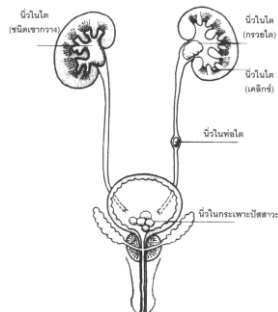
ภาพแสดงระบบปัสสาวะในเพศหญิง

นิ่วระบบปัสสาวะเกิดได้อย่างไร

นิ่วระบบปัสสาวะเกิดจากการเสียสมดุลของน้ำและสารที่ละลายอยู่ในปัสสาวะ ทำให้เกิดการตกผลึกของสาร เมื่อผลึกรวมตัวมากขึ้นจะทำให้เกิดการอุดตันของระบบปัสสาวะ เมื่อเวลาผ่านไปเป็นเดือนเป็นปี นิ่วจะมีขนาดโตขึ้นและทำให้เกิดอาการในที่สุด

นิ่วระบบปัสสาวะเกิดขึ้นที่ตำแหน่งใด

นิ่วระบบปัสสาวะอาจพบในไต ท่อไต กระเพาะปัสสาวะ หรือท่อปัสสาวะ และอาจเกิดหลายตำแหน่งพร้อมกัน หรือเกิดทั้ง 2 ข้างพร้อมกัน

ภาพแสดงนิ่วในตำแหน่งต่าง ๆ ของระบบปัสสาวะ

นิ่วระบบปัสสาวะทำให้เกิดอาการอะไร

- อาจไม่มีอาการ แต่ตรวจพบโดยบังเอิญจากการตรวจร่างกาย ประจำปี
- ถ้านิ่วอยู่ในไต กรวยไต หรือท่อไตส่วนบน มักทำให้เกิดอาการปวดหลัง หรือปวดท้อง ด้านบนข้างเดียวกับที่เป็นนิ่ว ร่วมกับอาการปัสสาวะเป็นสีน้ำตาลเนื้ หรือเป็นเลือด นอกจากนี้ อาจมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนและในกรณีที่มีการติดเชื้ อาจทำให้มีไข้ และปัสสาวะขุ่นได้

- ถ้านิวอยู่ในท่อไตส่วนล่าง กระเพาะปัสสาวะ หรือท่อปัสสาวะ มักทำให้เกิดอาการปวดท้องน้อยข้างเดียวกับที่เป็นนิว ปวดหัวหน้า หรือปวดร้าวไปที่อวัยวะในผู้ชาย หรืออวัยวะเพศในผู้หญิง นอกจากนี้ อาจมีปัสสาวะแสบขัด ปัสสาวะเป็นสีน้ำตาลอ่อน หรือเป็นเลือด

นิ่วระบบปัสสาวะทำให้ไตเสียได้อย่างไร

นิ่วระบบปัสสาวะทำให้เกิดการอุดตันของระบบปัสสาวะ เมื่อมีการคั่งของน้ำปัสสาวะ ความดันในไตจึงสูงขึ้น หากไม่ได้รับการแก้ไขภาวะอุดตันภายในเวลาที่เหมาะสม จะทำให้ไตเสียการทำงานอย่างถาวร ในกรณีที่มีภาวะติดเชื่อร่วมด้วย ไตจะเสียการทำงานเร็วขึ้น ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียการทำงานของไต ผู้ป่วยนิ่วระบบปัสสาวะ จึงควรได้รับการรักษาและป้องกันการเกิดนิ่วซ้ำทุกราย

ภาพแสดงลักษณะของก้อนนิ่วและไตที่เสื่อมสภาพ

นิ่วระบบปัสสาวะ เกิดกับใครได้บ้าง

ประชาชนทุกคน มีโอกาสเกิดนิ่วระบบปัสสาวะ แต่มีคนบางกลุ่มที่มีปัจจัยเสี่ยง จะมีโอกาสเกิดนิ่วมากกว่าปกติ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดนิ่ว

ปัจจัยภายใน ได้แก่

- เพศ พบว่าผู้ชายมีโอกาสเกิดนิ่วมากกว่าผู้หญิง
- อายุ ช่วงอายุที่พบนิ่วบ่อย คือ 30-60 ปี
- ประวัติโรคนิ่วในครอบครัว

ปัจจัยภายนอก ได้แก่

- แหล่งที่อยู่อาศัย เช่น ภูมิภาคเขตร้อน ทำให้เสียเหงื่อมาก ร่างกายขาดน้ำ การตกผลึกของนิ่วจึงเกิดได้มากขึ้น
- อาชีพ หรือการเล่นกีฬาที่ทำให้เสียเหงื่อมาก
- อาหาร เช่น อาหารประเภทโปรตีนสูงมีโอกาสทำให้เกิดนิ่วกรดยูริกและนิ่วแคลเซียมออกซาเลต อาหารที่มีแคลเซียมสูงและอาหารประเภทผักและผลไม้ที่มีสารออกซาเลตสูง จะเกิดนิ่วแคลเซียมออกซาเลต
- การดื่มน้ำปริมาณน้อย ทำให้ร่างกายขาดน้ำ การตกผลึกของนิ่วจึงเกิดได้มากขึ้น ส่วนประกอบของน้ำมีส่วนสำคัญเช่นกัน เนื่องจากน้ำที่ใช้ดื่มมาจากแหล่งที่ต่างกัน อาจมีองค์ประกอบต่างกัน ทำให้เกิดนิ่วต่างชนิดกันตามแต่ละท้องถิ่น
- ยาบางกลุ่ม เช่น ยาขับกรดยูริก ยาเคมีบำบัด ยาขับปัสสาวะบางชนิด ยาลดกรดในกระเพาะอาหารบางชนิด วิตามินซี วิตามินดี เป็นต้น

ชนิดของนิ่วระบบปัสสาวะ

- นิ่วแคลเซียม

นิ่วแคลเซียม เป็นนิ่วที่พบบ่อยที่สุดของนิ่วระบบปัสสาวะทั้งหมด คือร้อยละ 70-80 แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ นิ่วแคลเซียมออกซาเลต (calcium oxalate stone) และนิ่วแคลเซียมฟอสเฟต (calcium phosphate stone)

- นิ่วกรดยูริก

นิ่วกรดยูริก พบประมาณร้อยละ 5-13 ของนิ่วระบบปัสสาวะทั้งหมด แบ่งเป็น นิ่วกรดยูริก (uric acid stone) และนิ่วเกลือยูเรต (urate stone)

- **นิ่วแมกนีเซียม**

นิ่วแมกนีเซียม แอมโมเนียม ฟอสเฟต (magnesium ammonium phosphate stone) หรือ นิ่วสตรูไวท์ (struvite stone) เป็นนิ่วที่เกิดจากภาวะติดเชื้อแบคทีเรียในระบบปัสสาวะเรื้อรัง มักจะมีขนาดใหญ่เต็มไต และมีกิ่งเล็ก ๆ หลายกิ่ง ทำให้มีลักษณะเหมือนเขากวาง จึงเรียกอีกชื่อว่าเป็นนิ่วเขากวาง นิ่วชนิดนี้โตเร็ว และทำให้เกิดการทำลายเนื้อไตมาก พบได้ร้อยละ 10-28 ของนิ่วระบบปัสสาวะทั้งหมด

- **นิ่วประเภทอื่น ๆ**

นิ่วประเภทอื่น ๆ พบได้น้อยกว่าร้อยละ 1-3 ได้แก่ นิ่วซิสทีน (cystine stone) นิ่วแซนทีน (xanthine stone) เป็นต้น

การวินิจฉัยโรคนิ่วระบบปัสสาวะ

การวินิจฉัยโรคนิ่วระบบปัสสาวะ มีการส่งตรวจเบื้องต้น ดังนี้

การตรวจปัสสาวะ เพื่อหาภาวะติดเชื้อในระบบปัสสาวะ ความเป็นกรดต่าง และผลึกของสารที่อาจหลุดออกมาในปัสสาวะ ในกรณีที่เกิดนิ่วซ้ำบ่อย ๆ อาจต้องเก็บปัสสาวะตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อหาปริมาณสารต่าง ๆ ที่ขับออกมาในปัสสาวะ ซึ่งอาจบ่งชี้สาเหตุของการเกิดนิ่ว

การตรวจเลือด เพื่อตรวจสอบความผิดปกติของสารในร่างกาย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุของการเกิดนิ่ว

การตรวจทางรังสีวินิจฉัย (เอ็กซเรย์ อัลตราซาวนด์ และ/หรือ ตรวจการทำงานของไต) เพื่อหาตำแหน่ง และขนาดนิ่ว สำหรับวางแผนการรักษาต่อไป ในกรณีที่ผู้ป่วยต้องได้รับการตรวจการทำงานของไต จะต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้า โดยกินยาระบายในคืนก่อนการตรวจ และต้องงดน้ำและอาหารทุกชนิดก่อนการตรวจประมาณ 8 ชั่วโมง การตรวจจะทำโดยฉีดสารพิเศษ ซึ่งเป็นสารประกอบไอโอดีน เข้าไปในเส้นเลือดดำที่แขน ซึ่งสารนี้จะถูกขับออกจากร่างกายที่ไต ทำให้แพทย์สามารถประเมินภาวะการทำงานของไต และขนาด ตำแหน่งของนิ่วได้

การวิเคราะห์นิ่ว

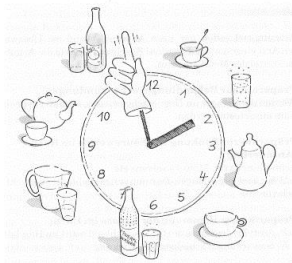
เมื่อได้รับการรักษาหรือปัสสาวะเป็นก้อนนิ่วออกมา ควรนำนิ่วมาวิเคราะห์หาองค์ประกอบ เพื่อวางแผนป้องกันการเกิดนิ่วซ้ำในอนาคต

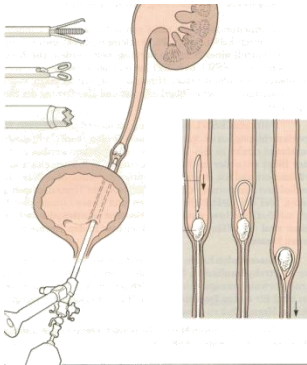
การรักษาเนื้องอกตับ

การรักษาเนื้องอกตับ มีหลายวิธี การวางแผนการรักษา พิจารณาจากตำแหน่งและขนาดของเนื้องอก ประกอบกับภาวะการทำงานของไตผู้ป่วย เป็นหลัก วิธีการรักษา ได้แก่

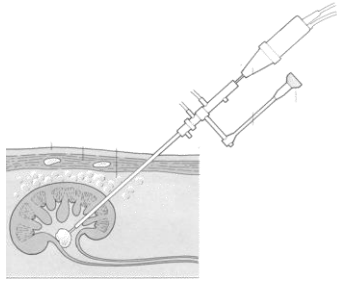
- การรักษาแบบประคับประคอง ใช้ในกรณีที่เนื้องอกมีขนาดเล็กกว่า 0.7 เซนติเมตร โดยให้ยาแก้ปวดและยาขับปัสสาวะ เนื้องอกนี้มีโอกาสหลุดเองได้ประมาณร้อยละ 60-70

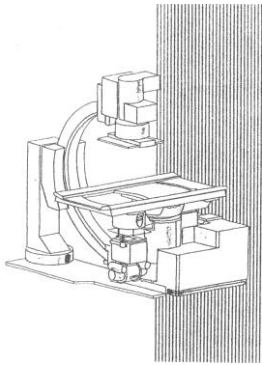
- การส่องกล้องผ่านทางท่อน้ำดี และใช้เครื่องมือขบ หรือสลายเนื้องอกโดยใช้พลังงานต่าง ๆ เช่น อัลตราซาวด์ เลเซอร์ อิเลคโตรไฮดรอลิกส์ เป็นต้น วิธีนี้เหมาะสำหรับการรักษาเนื้องอกขนาดเล็ก ที่อยู่ในท่อน้ำดี กระเพาะปัสสาวะ และท่อไตส่วนล่าง

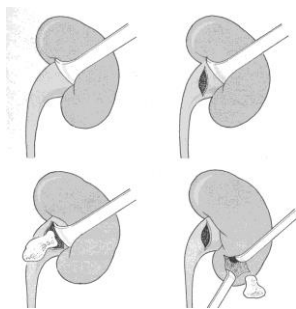
- การส่องกล้องผ่านทางผิวหนัง บริเวณชายโครง เพื่อทำลายเนื้องอกที่อยู่ในไตหรือกรวยไต โดยใช้เครื่องมือขบ หรือสลายเนื้องอกโดยใช้พลังงานต่าง ๆ เช่น อัลตราซาวด์ เลเซอร์ อิเลคโตรไฮดรอลิกส์ เป็นต้น

- การสลายนิ่ว (Extracorporeal Shock Wave Lithotripsy) โดยใช้คลื่นพลังงานสูง หรือคลื่นช็อก (shock wave) ผ่านผิวหนังไปสลายก้อนนิ่ว วิธีนี้สามารถสลายก้อนนิ่วโดยไม่มีบาดแผล และผู้ป่วยสามารถกลับบ้านได้หลังการรักษา หลังจากนั้นก้อนนิ่วที่สลายออกเป็นผงจะหลุดลงมากับน้ำปัสสาวะ

- การผ่าตัด จะเลือกเป็นวิธีสุดท้าย เมื่อการรักษาด้วยวิธีอื่นไม่ได้ผล

หลังการรักษานิ่วระบบปัสสาวะแล้ว มีโอกาสเกิดนิ่วซ้ำอีกหรือไม่

ผู้ที่เคยเป็นนิ่วระบบปัสสาวะ มีโอกาสเกิดนิ่วก้อนใหม่ได้มากกว่าประชาชนทั่วไปประมาณ 8 เท่า โดยมีโอกาสเกิดนิ่วก้อนใหม่ได้ภายใน 1-2 ปี และประมาณครึ่งหนึ่งจะเกิดนิ่วซ้ำภายใน 5 ปี และร้อยละ 70 จะเกิดนิ่วซ้ำใน 10 ปี ถ้าไม่มีการป้องกันการเกิดนิ่วซ้ำ หรือ ไม่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การดื่มน้ำ การกินอาหาร การออกกำลังกาย ให้เหมาะสม

การป้องกันไม่ให้เกิดนิ่วซ้ำ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันเป็นกุญแจสำคัญในการป้องกันการเกิดนิ่วระบบปัสสาวะ

การปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันการเกิดนิ่ว

- ควบคุมน้ำหนักตัวให้อยู่ในเกณฑ์ปกติ และผู้หญิง น้ำหนักผู้ชาย น้ำหนัก (กก.) = ส่วนสูง (ซม.) - 100
ผู้หญิง น้ำหนัก (กก.) = ส่วนสูง (ซม.) - 110
- ออกกำลังกายอย่างเหมาะสม และดื่มน้ำให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ในกรณีที่มีการเสียเหงื่อมาก ควรดื่มน้ำเพิ่มขึ้น
- หลีกเลี่ยงการเสียเหงื่อ หรือภาวะที่ทำให้ร่างกายสูญเสียน้ำมากเกินไป
- ลดความเครียด และความวิตกกังวล
- พักผ่อนให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
- ควรพบแพทย์อย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบและควบคุมภาวะของสารต่าง ๆ ในปัสสาวะและในเลือดให้อยู่ในเกณฑ์ปกติ
- เมื่อปัสสาวะมีก้อนนิ่วหลุดออกมา ควรส่งตรวจหาองค์ประกอบของนิ่ว เพื่อวางแผนการรักษาและป้องกันการเกิดนิ่วซ้ำในอนาคต

เครื่องดื่มและอาหารสำหรับผู้ป่วยนิ่วระบบปัสสาวะ

เครื่องดื่ม

ควรดื่มน้ำ เพื่อลดความเข้มข้นของสารก่อนิ่ว ในปัสสาวะ ป้องกันการอิมตัวและตกผลึกเป็นก้อนนิ่ว ตามปกติ ในเวลากลางวัน ควรดื่มน้ำประมาณ 1 แก้ว (200-250 ซี.ซี.) ทุก 2 ชั่วโมง และ ถ้าตื่นขึ้นในเวลากลางคืน ควรดื่มน้ำ 1-2 แก้ว โดยน้ำที่ดื่มอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง ควรเป็นน้ำดื่มปกติ ที่เหลืออาจเป็นเครื่องดื่มอื่น ๆ เช่น น้ำผัก หรือน้ำผลไม้ที่ไม่หวานจัด น้ำชา หรือกาแฟที่ไม่มีคาเฟอีน เป็นต้น

เครื่องดื่มที่ควรหลีกเลี่ยง

เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น เบียร์ ไวน์

เครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูง น้ำอัดลม

กาแฟ ชาดำ (Black tea)

การดื่มนมในปริมาณมาก

อาหาร

ไม่ควรงดอาหาร แต่ควรปฏิบัติ ดังนี้

- รับประทานอาหารให้ได้สารอาหารครบ 5 หมู่ คือ หมู่ที่หนึ่ง ได้แก่ เนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ถั่วเมล็ดแห้ง และผลิตภัณฑ์จากถั่วเมล็ดแห้ง หมู่ที่สอง ได้แก่ ข้าว แป้ง น้ำตาล และขนมที่ทำจากข้าวหรือแป้ง หมู่ที่สาม ได้แก่ ผักใบเขียว และพืชผักอื่น ๆ หมู่ที่สี่ ได้แก่ ผลไม้ต่าง ๆ หมู่ที่ห้า ได้แก่ ไขมันจากสัตว์และพืช โดยควรรับประทานอาหารทั้ง 5 หมู่ในปริมาณที่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกาย
- ควบคุมปริมาณการดื่มนมและผลิตภัณฑ์จากนม และควรหลีกเลี่ยงอาหารที่มีแคลเซียมสูง แต่ไม่ควรงดอาหารแคลเซียมทั้งหมด เนื่องจากแคลเซียมเป็นสารที่จำเป็นต่อร่างกาย การขาดแคลเซียมทำให้ร่างกายเพิ่มการดูดซึมกรดออกซาลิกในลำไส้มากขึ้น จึงเกิดนิ่วประเภทแคลเซียมออกซาเลตได้ง่ายขึ้น

หมายเหตุ : ควรได้รับแคลเซียมอย่างน้อยวันละ 800 มิลลิกรัม

อาหารที่ควรหลีกเลี่ยง

- อาหารออกซาเลตสูง เช่น ผักปวยเล้ง ใบชะพลู ผักโขม หน่อไม้ ผักกาดหอม หรือ เครื่องดื่ม เช่น ช็อกโกแลต โกโก้ น้ำชา
- อาหารแคลเซียมสูง เช่น กุ้งแห้ง งา นม เนยแข็ง ผักใบเขียว ถั่วเหลือง ปลาเล็กปลาน้อยที่รับประทานทั้งกระดูก กุ้ง ปู หอย ไข่แดง
- อาหารโปรตีนสูง เช่น เครื่องในสัตว์ทุกชนิด ตับ ตับอ่อน ไต สมอ ปลาแอนโชวี ปลาซาร์ดีน กะปิ

อาหารที่ควรจำกัดปริมาณ

อาหารที่มีโปรตีนประเภทพิวรีนปานกลาง เช่น เนื้อสัตว์ อาหารทะเล ปลา ถั่วเมล็ดแห้ง หน่อไม้ฝรั่ง ผักโขม ดอกกะหล่ำ ข้าวซ้อมมือ

ข้อแนะนำ

- รับประทานอาหารโปรตีน เช่น เนื้อสัตว์ หรือปลา ไม่เกิน 150 กรัม/วัน
- งดอาหาร เนื้อสัตว์ 1 - 2 วันต่อสัปดาห์